

ὅτι οὕτως ἡ ἐγρήγορις ἐστὶν ἐντελέχεια τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς ὡσπερ ἡ τμήσις τῆς μαχαίρας, καὶ ἡ ὄρασις ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ ὀφθαλμοῦ· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἐνέργεια καὶ χρῆσις τῆς ἀρχομένης ἀρχῆς. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια πρώτη, ὡσπερ ἡ ὄρασις καὶ ἕκαστη δύναμις τοῦ ὄργάνου· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἀρχὴ ἐνεργείας. Ἄλλὰ τὸ σῶμα, ὅπερ ἐστὶ τέλειον διὰ τὴν ψυχὴν, ἐστὶ δυνάμει μὲν ἔχον τὴν πρώτην ἐντελέχειαν, ἀλλὰ στερόμενον, ἐστὶν ὅτε, τῆς δευτέρας ἐντελεχείας. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ ὀφθαλμὸς σύνθετον τί ἐστὶν ἐκ τῆς κόρης ὡς ὕλης, καὶ τῆς ὀψεως ὡς μορφῆς, οὕτω καὶ τὸ ζῶον ἐστὶ σύνθετον ἐκ τῆς ψυχῆς ὡς εἶδους, καὶ τοῦ σώματος ὡς ὕλης.

Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐστίν. Ἐνταῦθα συμπεραίνει τινὰ ἀλήθειαν ἐκ τῶν προτεθειμένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια ὅλου τοῦ σώματος καὶ τὰ μέρη εἰσὶν ἐντελέχειαι τῶν μερῶν, ἡ δὲ ἐντελέχεια καὶ τὸ εἶδος οὐ χωρίζεται τοῦ οὐ ἐστὶν ἐντελέχεια ἢ εἶδος, φανερόν ἐστιν, ὅτι ἡ ψυχὴ οὐ δύναται χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ἢ αὐτὴ ὅλη, ἢ τινὰ μέρη αὐτῆς, εἰ πέφυκε τρόπῳ τινὶ μέρη ἔχειν. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι τινὰ μέρη τῆς ψυχῆς εἰσὶν ἐντελέχειαι τινῶν μερῶν τοῦ σώματος, ὡς εἴρηται· ὅτι ἡ ὄψις ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἄλλὰ κατὰ τινὰ μέρη οὐδὲν κωλύει τὴν ψυχὴν χωρίζεσθαι, διότι τινὰ μέρη τῆς ψυχῆς οὐδενὸς σώματος εἰσὶν ἐντελέχειαι, ὡς ἔμπροσθεν δειχθήσεται ἐπὶ τῶν περὶ τὸν νοῦν. Καὶ διότι ὁ Πλάτων ἐτίθει τὴν ψυχὴν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ σώματος οὐχ ὡς εἶδος, ἀλλ' ὡς κινοῦν, ἐπάγει ὅτι τοῦτο οὕτω ἐστὶ φανερόν, εἰ ἡ ψυχὴ ἐστὶν οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ὡσπερ ὁ πλωτὴρ ἐστὶν ἐντελέχεια τῆς νεώς, δηλονότι ὡς κινῶν μόνον. Μετὰ ταῦτα ἐπιλέγων συνάγει τὰ εἰρημένα, καὶ φησὶν ὅτι κατὰ τὰ προειρημένα διώριστα περὶ ψυχῆς καὶ τέθειται ἢ ταύτης ὑπογραφή τυπικῶς ὡσανεὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐπιπολαίως καὶ ἀτελῶς. Τελειωθήσεται δὲ ὁ περὶ τῆς ψυχῆς διορισμός, ὅταν ἀφίκηται· μέχρι τῶν ἐνδοτάτων ὡστε διορισθῆναι τὴν φύσιν ἕκαστου μέρους αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Leçon III.

Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν. Θεὶς ὁ Φιλόσοφος τὸν ὄρισμόν τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθα τίθεται δεικνύειν αὐτόν. Καὶ πρῶτον λέγει περὶ τίνος ἐστὶν ὁ σκοπὸς αὐτῷ· δεύτερον, ἐπεξεργάζεται, ἐν τῷ· Λέγω μὲν οὖν. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, διορίζεται τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως ᾧ χρῆσθαι βούλεται, ἐν τῷ· Ἀποδεικνύειν· δεύτερον, φανεροῖ ἔπως τινὲς ὄρισμοὶ εἰσὶν ἀποδείξεις, ἐν τῷ· Οὐ γὰρ μόνον, καὶ τὰ λοιπά.

ὀρθῶν γραμμῶν, τῶν τὴν ὀρθὴν γωνίαν συγκλειουσῶν, μετρεῖν τὸ μῆκος τῆς ὀρθωγωνίου ἐπιφανείας, καὶ τὴν ἑτέραν, τὸ πλάτος· ὅθεν ὅλη ἢ ὀρθωγώνιος ἐπιφάνεια ἀναθρώσκει ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς ἑτέρας ἐκείνων ἐπὶ τὴν λοιπὴν, ὥστε ἐὰν φαντασθῶμεν τὴν μίαν αὐτῶν κινεῖσθαι ἐπὶ τὴν λοιπὴν, τοιαύτην ἀναθρώσκειν ἐπιφάνειαν.

6

Ἔτι ἰστέον ἐστὶν ὅτι, ἐπεὶ ἐν τῷ ὀρθωγωνίῳ τῷ ἑτέρῳ μῆκει αἱ δύο γραμμαὶ αἱ περιέχουσαι αὐτὸ εἰσὶν ἀνίστοι, ἂν ληφθῆ ἐν αὐταῖς γραμμῆ μέση ἐν ἀναλογίᾳ καὶ ἀχθῆ εἰς ἑαυτήν, γενήσεται τετράγωνον ἰσόπλευρον, ἴσον τῷ ἑτερομήκει, ὅπερ καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φαίνεται· τετράκις γὰρ τὰ ἔννεα εἰσὶ τριάκοντα ἕξ· ὁμοίως καὶ ἑξάκις τὰ ἕξ εἰσὶ τριάκοντα ἕξ. 10 Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὃ φησὶν ὅτι, ἂν ζητηθῆ τί ἐστὶ τετραγωνισμός, τουτέστι τὸ ἰσόπλευρον τὸ ἴσον τῷ ἑτερομήκει, ἀποδοθήσεται τοιοῦτος ὀρισμός· βηθήσεται γὰρ εἶναι ὀρθωγώνιον, τουτέστιν ἐπιφάνεια ὀρθῶν γωνιῶν, ἰσόπλευρον. Ὁ τοιοῦτος δὲ ὀρισμός ἐστὶ λόγος τοῦ συμπεράσματος, τουτέστι δι' ἀποδείξεως συμπερανθεῖς. Εἰ δὲ τις οὕτως ὠρίσαιο λέγων, ὅτι 15 τετράγωνον ἰσόπλευρον ἐστὶν εὐρεσις μέσης, δηλονότι γραμμῆς μέσης ἀναλογίᾳ μεταξὺ δύο πλευρῶν ἀνίστων τοῦ ἑτερομήκους, τουτέστιν ὀρθωγώνιον συνεχτῶς ἐκ τῆς τοιαύτης γραμμῆς εὐρεθείσης, ὁ οὕτως ὀριζόμενος λέγει τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος. Ἐπιστῆσαι δὲ δεῖ, ὅτι τοῦτο τὸ παράδειγμα, ὅπερ ἐπάγεται, ἐστὶν ὁμοιον τῷ ὃ βούλεται δεῖξαι περὶ ψυχὴν 20 ὅσον κατὰ τι, δηλονότι ὅσον πρὸς τὸ ἀποδείκνυσθαι τὸν ὀρισμὸν τῆς ψυχῆς, οὐ μέντοι γε ὅσον πρὸς τὸ δεῖκνυσθαι ἀποδείξει τῆ τοῦ διότι.

Λέγωμεν οὖν. Ἐνταῦθα ἀρχεται ἀποδεικνύουσαι τὸν ὀρισμὸν τῆς ψυχῆς τὸν ἀνωτέρω τεθέντα τρόπῳ τῷ προειρημένῳ, δηλονότι διὰ τοῦ ἀποτελέσματος· καὶ χρῆται τοιαύτῃ ἀποδείξει· ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ πρώτη 25 ἀρχὴ τοῦ ζῆν, ἐστὶν ἐντελέχεια καὶ εἶδος τῶν ζώντων σωμάτων· ἀλλ' ἢ ψυχὴ ἐστὶ πρώτη ἀρχὴ τοῦ ζῆν τοῖς ζώσιν· ἐστὶν ἄρα τοῦ ζώντος σώματος ἐντελέχεια καὶ εἶδος. Φανερόν δὲ ὅτι αὕτη ἢ ἀπόδειξις ἐστὶν ἐκ τοῦ ὑστέρου· ἐκ γὰρ τοῦ τὴν ψυχὴν εἶναι εἶδος τοῦ ζώντος σώματος, ἐστὶν ἀρχὴ τῶν τῆς ζωῆς ἔργων, καὶ οὐ τὸ ἀνάπαλιν. Περὶ τοῦτο τοίνυν δύο 30 ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἢ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν· δεύτερον, ὅτι ἢ πρώτη ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐστὶν εἶδος τοῦ ζώντος σώματος, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ ὅ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, διακρίνει τοὺς τρόπους τῶν ζώντων· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ἢ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν, ἐν τῷ· Διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα· τρίτον, φανεροῖ 35 πῶς ἔχουσι τὰ τῆς ψυχῆς μέρη πρὸς ἀλληλα, καθ' ἃ ἐστὶν ἀρχὴ τῶν τῆς ζωῆς ἔργων, ἐν τῷ· Πότερον δὲ τούτων.

4 μίαν αὐτῶν corrigé de ἑτέραν ἐκείνων B 15 ὠρίσατο B 16 γραμμῆς
om B 17 ἐν ἀναλογίᾳ B 20 ὃ: ὅ B 22 ἀποδείκνυσθαι B 28 ἐστὶν
avant ἐκ: πρόεισιν B

Λέγει τοίνυν πρῶτον, ὅτι πρὸς τὸ ἐπεξεργάσασθαι καὶ ἀποδοῦναι τὸν ἡμέτερον σκοπόν, ὃς ἐστὶ τὸ δεῖξαι τὸν ὄρισμόν τῆς ψυχῆς, δεῖ τοῦτο ὡσπερ ἀρχὴν τινα λαβεῖν, ὅτι τὸ ἔμψυχον διακρίνεται τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν· τὰ γὰρ ἔμψυχα ζῆ, τὰ δὲ ἀψυχα οὐ ζῆ. Ἄλλ' ἐπεὶ πολλαπλοῦς ἔστιν ὁ τοῦ ζῆν τρόπος, ἂν εἰς μόνον ἐνῆ τινί, ῥηθῆσεται τοῦτο ζῆν τε f. 293^v καὶ ἔμψυχον εἶναι. Τίθησι δὲ | τέσσαρας τρόπους τοῦ ζῆν, ὧν εἰς ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν νοῦν· δεύτερος, ὁ κατὰ τὴν αἴσθησιν· τρίτος, ὁ κατὰ τὴν κίνησιν καὶ τὴν στάσιν τὴν τοπικὴν· τέταρτος, ὁ κατὰ τὴν κίνησιν τῆς τροφῆς καὶ φθίσεως καὶ αὐξήσεως. Διὰ τοῦτο δὲ τέσσαρας μόνον τίθησι 10 τρόπους τοῦ ζῆν, καίτοι γε ἀνωτέρω πέντε γένη τῶν τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν ἔθηκε, διότι ἐνταῦθα σκοπεῖ διακρίνειν τοὺς τρόπους τοῦ ζῆν κατὰ τοὺς τῶν ζώωντων βαθμούς, οἳ διακρίνονται κατὰ ταῦτα τὰ τέσσαρα. Ἐν τισὶ μὲν γὰρ τῶν ζώωντων εὐρίσκεται μόνον ἡ τροφή καὶ αὐξήσις καὶ φθίσις, δηλονότι ἐν τοῖς φυτοῖς· ἐν τισὶ δὲ μετὰ τούτων εὐρίσκεται καὶ ἡ αἴσθησις 16 ἄνευ τοπικῆς κινήσεως, ὡσπερ ἐν τοῖς ἀτελέσι ζώοις, οἷα εἰσὶ τὰ ὄστρεα· ἐν τισὶ δὲ εὐρίσκεται καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ὡσπερ ἐν τοῖς τελείοις ζώοις, ἅτινα κινουῦνται κινήσει προχωρητικῇ, ὡς βόες καὶ ἵπποι καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν τισὶ δὲ μετὰ τούτων ἔτι καὶ ὁ νοῦς εὐρίσκεται, δηλονότι ἐν τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ δὲ ὄρεκτικόν, ὅπερ ἐστὶ πέμπτον παρὰ ταῦτα τὰ 20 τέσσαρα, οὐ ποιεῖ διαφορὰν τινὰ ἐν τοῖς τῶν ζώωντων βαθμοῖς· ὅπου γὰρ ἂν ἡ αἴσθησις, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ὄρεξις.

Διὸ καὶ τὰ φυόμενα. Ἐνταῦθα φανεροῖ, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν κατὰ πάντας τοὺς προειρημένους τρόπους. Καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐν τοῖς φυτοῖς· 25 δεύτερον, ὅτι ἐν τοῖς ζώοις, ἐν τῷ· Τὸ δὲ ζῶον διὰ τὴν· τρίτον, δείκνυσί τί τε εἶρηται καὶ τί λείπεται ῥηθῆναι, ἐν τῷ· Δι' ἣν δὲ αἰτίαν.

Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἡ ψυχὴ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ ζῆν ἐν τοῖς φυτοῖς· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ἡ προειρημένη ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐστὶ πρώτη καὶ χωριστὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐν τῷ· Χωρίζεσθαι δέ. 30 Λέγει τοίνυν πρῶτον, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ φησὶν ὅτι, ἐπειδὴ εἶρηται οἷς ἂν ἐνυπάρχου ἐν τῶν τεσσάρων τῶν προειρημένων, ταῦτα λέγεσθαι ζῆν, ἀκολουθεῖ πάντα τὰ φυόμενα ζῆν· πάντα γὰρ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς δυνάμιν τινα καὶ ἀρχὴν δι' ἧς λαμβάνουσι τὴν κίνησιν τῆς αὐξήσεως καὶ φθίσεως. Καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἀρχὴ οὐκ ἐστὶν 35 ἡ φύσις ἀλλ' ἡ ψυχὴ, φανερόν ἐστιν· ἡ γὰρ φύσις οὐ κίνει πρὸς τοὺς ἐναντίους τόπους, ἡ δὲ κίνησις τῆς αὐξήσεως καὶ φθίσεως ἐστὶ κατὰ τοὺς ἐναντίους τόπους· αὐξοῦσι γὰρ τὰ φυόμενα πάντα οὐ μόνον ἄνω, οὐδὲ

ἄ τρόπος corrigé de λόγος B μόνος B 26 αἰθις avant δύο add B μὲν γὰρ avant δείκνυσιν add B 37 οὐδὲ: καὶ B

κάτω μόνον, ἀλλὰ καθ' ἑκάτερον τρόπον. Φανερόν οὖν οὕτως ἐστίν, ὅτι ἡ ἀρχὴ τούτων τῶν κινήσεων οὐκ ἐστὶν ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ψυχὴ. Οὐδὲ μόνον ζῆ τὰ φυόμενα ἐν τῷ αὖξειν αὐτὰ καὶ φθίνειν, ἀλλὰ πάντα τὰ τρεφόμενα ἐπὶ τοσοῦτον ζῶσιν, ἐφόσον δύνανται λαμβάνειν τὴν τροφήν, δι' ἧς ἡ αὖξις γίνεται.

Χωρίζεσθαι δέ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι ἡ προειρημένη ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐστὶ πρώτη καὶ χωριστὴ τῶν ἄλλων, καὶ φησὶν ὅτι τοῦτο, δηλονότι ἡ ἀρχὴ τῆς αὖξεως καὶ τῆς τροφῆς, δύναται χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων ἀρχῶν τοῦ ζῆν. Ἀλλὰ τὰ ἄλλα οὐ δύναται χωρίζεσθαι τούτου ἐν τοῖς θνητοῖς πράγμασιν, ὅπερ διὰ τοῦτο προστίθησιν, ὅτι ἐν τοῖς ἀθανάτοις, οἷαι εἰσὶν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι καὶ τὰ οὐράνια σώματα, εἰ μόνον εἴη ἔμψυχα, εὐρίσκειται ἡ νοερά ἀρχὴ χωρὶς τοῦ θρεπτικοῦ. Ὅτι δὲ αὕτη ἡ ἀρχὴ χωριστὴ τῶν ἄλλων ἐστὶ, φανερόν ἐστιν ἐν τοῖς φυσίοις, τουτέστιν ἐν τοῖς φυτοῖς, ἐν οἷς οὐδεμίαν ἄλλην δύνανται τῆς ψυχῆς ἐστὶν εἰ μὴ αὕτη. Ἐξ οὗ φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ δι' ὃ πρῶτον εὐρίσκειται ἡ ζωὴ ἐν τοῖς θνητοῖς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς αὖξεως καὶ τροφῆς, ὃ καλεῖται ψυχὴ θρεπτικὴ ἢ φυτικὴ.

Τὸ δὲ ζῶον διὰ τὴν αἰσθησιν. Δείξας ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐν τοῖς φυτοῖς, ἐνταῦθα ἐπομένως φανεροῖ πῶς ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐν τοῖς ζῴοις, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, λέγει ὅτι πρῶτως λέγεται τι εἶναι ζῶον διὰ τὴν αἰσθησιν· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ἢ ἀφῆ πρῶτως ἐνυπάρχει τοῖς ζῴοις, ἐν τῷ Αἰσθήσεως δὲ πρῶτον. Λέγει τοίνυν πρῶτον, ὅτι πρῶτως λέγεται τι εἶναι ζῶον διὰ τὴν αἰσθησιν, εἰ καὶ ζῶα τινὰ καὶ αἰσθάνονται καὶ κινουῦνται· ἐκεῖνα γὰρ λέγομεν εἶναι ζῶα καὶ οὐ μόνον ζῆν, ἅτινα εἰ καὶ μὴ ἀμείβουσι τόπον, ἔχουσι μέντοι γε αἰσθησιν· εἰσὶ γὰρ πολλὰ τῶν ζῴων τοιαῦτα, ἃ φυσικῶς μένουσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ ὁμοίως ἔχουσιν αἰσθησιν, ὡςπερ τὰ ὄστρεα, ἅπερ οὐ κινουῦνται κινήσει μεταβατικῇ.

Ταῦτα εἰπὼν δείκνυσι τὸ δεύτερον, ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ἢ ἀφῆ πρῶτως ἐνυπάρχει τοῖς ζῴοις. Ὅπερ δείκνυσιν ἐκ τούτου, ὅτι ὡςπερ τὸ φυτικὸν δύναται χωρίζεσθαι τῆς ἀφῆς καὶ πάσης αἰσθήσεως, οὕτως ἢ ἀφῆ δύναται χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων· πολλὰ γὰρ εἰσὶ ζῶα, ἃ μόνον τὴν τῆς ἀφῆς ἔχουσιν αἰσθησιν, ὡςπερ τὰ ἀτελεῖ ζῶα· πάντα δὲ τὰ ζῶα ἔχουσι τῆς ἀφῆς τὴν αἰσθησιν. Θρεπτικὴν δὲ ἀρχὴν λέγομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς, οὗ καὶ τὰ φυόμενα, τουτέστι τὰ φυτά, μετέχει. Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων φαίνονται τρεῖς βαθμοὶ τῶν ζῴων· πρῶτος ὁ τῶν φυτῶν· δεύτερος ὁ τῶν ἀτελεῶν ζῴων καὶ ἀκινήτων, ἅπερ ἔχουσι μόνον τὴν αἰσθησιν τῆς ἀφῆς· τρίτος ὁ τῶν τελείων ζῴων, ἅπερ

1 μόνον après κάτω om B 4 ἢ après ἧς om B 13 ἐστὶν avant ἐν om B
17 αἰσθησιν: ἄλλην B 21-29 ἐν τῷ — τοῖς ζῴοις en marge B

κινούνται κινήσει μεταβατική και ἔχουσι και τὰς ἄλλας αἰσθήσεις. Φανερόν δὲ ἐστὶν ὅτι ὁ τέταρτος βαθμὸς ἐστὶ τῶν ἐχόντων σὺν τούτοις και νοῦν.

Δι' ἣν δὲ αἰτίαν. Ἐνταῦθα, τρίτον, φησὶν τί μὲν εἴρηται, τί δὲ λείπεται ῥηθῆναι. ἄξιον, και φησὶν ὅτι μετὰ ταῦτα ῥητέον ἐστὶν δι' ἣν αἰτίαν ἐκάτερον αὐτῶν συμβαίνει, δηλονότι ὅτι τό τε θρεπτικὸν ἐστὶ χωρὶς αἰσθήσεως, και ὅτι ἡ ἀφή, χωρὶς ἐστὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. Τοῦτο γὰρ ἔρει ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου, νῦν δὲ τοσοῦτον ἀρκέσει εἰπεῖν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν κατὰ τοὺς προειρημένους τρόπους, και ὅτι διακρίνεται τοῖς τέσσαρσι τούτοις, δηλονότι τῷ θρεπτικῷ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τοῖς φυτοῖς και πᾶσι τοῖς ζώσιν· τῷ αἰσθητικῷ, ὅπερ ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις· και τῷ νοερῷ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις· και τῇ προχωρητικῇ κινήσει, ἣτις ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς τελείοις ζώοις ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, ἢ τοῦ νοῦ.

Leçon IV.

Πότερον δὲ τούτων. Ἄνωτέρω ἐδειξεν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν κατὰ διάφορα γένη ζωῆς, και διὰ τοῦτο νῦν ἐπιζητεῖ πῶς αἱ ἀρχαὶ τοῦ ζῆν, αἱ κατὰ διάφορα γένη τῆς ζωῆς, ἔχουσι πρὸς τὴν ψυχὴν και πρὸς ἀλλήλας, και περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, κινεῖ ζητήματα δύο, ὧν τὸ πρῶτον ἐστὶν ὅτι, ἐπεὶ ἡ ψυχὴ ἀρχὴ οὖσα τοῦ ζῆν διώριστα· τῷ θρεπτικῷ και αἰσθητικῷ και κινητικῷ και νοερῷ, πότερον ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ ψυχὴ, καθ'αυτήν, ἢ μέρος ψυχῆς. Και φανερόν ἐστὶν, ὅτι ἐν τοῖς αὐξομένοις μόνον και τρεφομένοις, ὡπερ ἐν τοῖς φυτοῖς, τὸ θρεπτικὸν ἐστὶ ψυχὴ· ἐν δὲ τοῖς τρεφομένοις και αἰσθανομένοις ἐστὶ μέρος ψυχῆς· ὁμοίως και περὶ τῶν ἄλλων. Τὸ δεύτερον ζήτημα ἐστὶν εἰ ἕκαστον τῶν προειρημένων ἐστὶ μέρος ψυχῆς, ὅταν πάντα εὐρίσκωνται ἐν μιᾷ ψυχῇ, ὡς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ, πότερον οὕτως εἰσὶ μέρος ὡστε χωρίζεσθαι ἀλλήλων μόνον κατὰ τὸν λόγον, ὡστε δηλονότι εἶναι διαφόρους δυνάμεις· ἢ και τόπων χωρίζονται, ὡς ἐν ἐνὶ μὲν μέρει τοῦ σώματος εἶναι τὸ αἰσθητικόν, ἐν ἄλλῳ δὲ τὸ θρεπτικόν, και ἐν ἄλλῳ τὸ κινητικόν, και ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, καθὼς ἐδοξέ τισι.

Περὶ μὲν τινῶν τούτων. Ἐνταῦθα λύει τὰς προειρημένας ἀπορίας, και πρῶτον, τὴν δευτέραν· δεύτερον, τὴν πρώτην, ἐν τῷ· Ὅτι δὲ ἐνίοις μὲν τῶν ζώων. Και περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, λύει τὸ δεύτερον ζήτημα ὅσον πρὸς τὸ δεύτερον μέρος, τὸ πότερον τὰ μέρη τῆς ψυχῆς εἰσὶ χωριστὰ τόπων· δεύτερον, πρὸς τὸ πρῶτον, τὸ πότερον τὰ μέρη τῆς ψυχῆς εἰσὶ χωριστὰ λόγῳ μόνον, ἐν τῷ· Τῷ δὲ λόγῳ ὅτι ἕτερα. Φησὶ τοίνυν πρῶτον, ὅτι περὶ τινῶν μερῶν τῆς ψυχῆς οὐκ ἐστὶ χαλεπὸν ἰδεῖν εἰ ἄρα εἰσὶ χωριστὰ τῷ τόπῳ, τουτέστι τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ περὶ τινῶν ἀπορία ἐστὶ. Και πρὸς τὸ δεῖξαι ὅπως ἐν τισὶ τοῦτο ῥάδιον ἰδεῖν ἐστὶν, προτίθησι παράδειγμα ἐκ τῶν φυτῶν, ὅτι τινὰ μέρη αὐτῶν διαφρού-

μενα καὶ χωρίζόμενα ἀπ' ἄλλων μερῶν φαίνονται ζῆν· καὶ τοῦτο φανεροῦται διὰ τοῦ τοὺς κλάδους ἀποτεμνομένους ἐνκεντρίζεσθαι τε καὶ φυτεύεσθαι καὶ ἐνδυναμοῦσθαι, ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, μὴ ὑπολειπομένης αὐτοῖς ζωῆς καὶ ἀκολούθως ψυχῆς, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν, διότι ἐνδέχεται ἐν παντί φυτῶ μίαν μὲν εἶναι ψυχὴν ἐντελεχείᾳ, πολλαπλῆν δὲ καὶ ποικίλην δυνάμει. 6
 Οὕτω γὰρ ὁρῶμεν συμβαῖνον καὶ τοῖς εἶδεσι τῶν φυσικῶν καὶ ἐμψύχων σωμάτων, ἃ διὰ τὸ ἀτελὲς αὐτῶν οὐ ζητοῦσι διαφορὰν ἐν τοῖς μέρεσιν, ὅτι ἐν ἐνί τινι ὄλῳ ἢ ψυχῇ ἐστὶν ἐντελεχείᾳ μία καὶ πλείους δυνάμει, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐστὶν ἐντελεχείᾳ μὲν ἓν, πλείω δὲ δυνάμει· δύναται γὰρ διαιρεῖσθαι ἕκαστον αὐτῶν εἰς διάφορα μέρη ὁμοειδῆ, ὥσπερ 10 φαίνεται ἐν τῷ ἀέρι καὶ ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἐν τοῖς σώμασιν. Ὅθεν | δεῖ, f. 294^v εἰ τὰ μέρη εἰσὶν ὁμοειδῆ ἀλλήλοις καὶ τῷ ὄλῳ, καὶ τὸ εἶδητικὸν εἶδος μετὰ τῆν διαίρεσιν εἶναι ἐν ἑκατέρῳ μέρει, καὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, διότι ἡ ψυχὴ τοῦ φυτοῦ, ἀτελής οὖσα ἐν τῇ τάξει τῶν ψυχῶν, οὐ ζητεῖ μεγάλην διαφορὰν ἐν τοῖς μέρεσιν· ὅθεν ἡ ψυχὴ τοῦ ὄλου δύναται σφίζεσθαι ἐν 16 τινι τῶν μερῶν. Οὕτως ὁρῶμεν καὶ ταῖς ἄλλαις διαφοραῖς τῆς ψυχῆς, οἷον τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς διατεμνομένοις, τουτέστιν ἐν τοῖς ζώοις, ἅτινα διαίρεθέντα ζῆ διὰ τὸ ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχειν αἰσθήσιν· ὁ δὲ ὄλον ἐκ τοῦ νυττόμενου συνέλκειν ἑαυτὸ καὶ συστέλλεσθαι, κινεῖσθαι τε καὶ κατὰ τόπον, ὡς ἐν τῇ αἰσθήσει φαίνεται 20

Οὕτω τοίνυν ἐν ἐνί καὶ τῷ αὐτῷ μέρει φαίνεται καὶ ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ κινήτικὴ ἀρχή. Καὶ εἰ ἐστὶν ἐκεῖ αἰσθήσεις, ἀνάγκη καὶ φαντασίαν εἶναι· ἡ δὲ φαντασία οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ κινήσις γενομένη ἐξ αἰσθήσεως κατ' ἐνέργειαν, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται. Ὅμοίως καὶ εἰ ἔχει αἰσθήσιν τὸ ἀποτμηθὲν μέρος, ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ὄρεξιν ἔχειν· τῇ γὰρ αἰσθήσει ἐξ 25 ἀνάγκης ἀκολουθεῖ ἡδονὴ καὶ λύπη εἴτουν ἀγαλλίασις καὶ ὀδύνη. Ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν, ἂν τὸ αἰσθητὸν οἰκτεῖον ἢ ἀντιληπτόν, καὶ ἡδὺ εἶναι· εἰ δὲ ἀνοίκειον καὶ βλαβερόν, αὐθις ἐπίλυπον. Ὅπου δὲ ἐστὶν ὀδύνη, καὶ τούναντίον δεῖ εἶναι ἐπιθυμίαν τε καὶ ὄρεξιν. Ὅθεν ἀνάγκη ἐστὶν, εἰ τὸ ἀποτμηθὲν μέρος αἰσθάνοιτο, καὶ ὄρεξιν ἔχειν. Οὕτω τοίνυν φανερόν 30 ἐστὶν, ὅτι τὸ θρεπτικόν, τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ ὄρεκτικὸν καὶ τὸ κινήτικὸν εὐρίσκονται ἐν ἐνί μέρει ἀποτμηθέντι· ἐξ οὗ δὲ ὄλον, ὅτι οὐ διακρίνονται τόπῳ ἐν τῷ τοῦ ζώου σώματι. Ἀλλὰ περὶ τινῶν δυνάμεων μερικῶν, φανερόν ἐστὶν, ὅτι διακρίνονται τόπῳ· ἡ γὰρ ὄψις, φανερόν ὅτι οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, ἡ ἀκοὴ ἐν τοῖς ὠσίν, ἡ ὄσφρησις ἐν ταῖς ῥίσι, ἢ 36 γεῦσις ἐν τῇ γλώττῃ καὶ τῷ λαιμῷ. Ἀλλ' ἡ πρώτη αἰσθήσις, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀφή, ἀναγκαία οὖσα τῷ ζώῳ, ἐστὶν ἐν ὄλῳ. Καὶ ὁ φησιν, ὅτι ἡ φαν-

9 μὲν om B

11 blanc après ἐν τοῖς AB

17 ἅτινα après ζώοις om L

22 καὶ après ἀνάγκη om B

τασία ἐστὶν ἐν τῷ μέρει τῷ ἀποτμηθέντι, δοκεῖ εἶναι ἀμφίβολον· τῇ γὰρ φαντασία παρά τινων ἀποδίδεται ἀφωρισμένον ὄργανον ἐν τῷ σώματι. Ἄλλ' ἰστέον, ὅτι ἡ φαντασία εὐρίσκεται ἀδιορίστως ἐν τοῖς ἀτελέσι τῶν ζώων, ἐν δὲ τοῖς τελείοις ζώοις διωρισμένη ἐστίν, ὡς κατὰ ταῦτα ἐν τῷ
 6 τρίτῳ ῥηθήσεται. Ὅργανον τοίνυν διωρισμένον ἀποδίδεται τῇ φαντασίᾳ πρὸς μείζω τελείωσιν καὶ διορισμὸν τῆς ἰδίας ἐνεργείας, οὐ τοιοῦτον ὥστ' ἐκείνου χωρὶς τὴν ἐνέργειαν τῆς φαντασίας μηδένα τρόπον δύνασθαι εἶναι, ὥσπερ ἡ ἐνέργεια τῆς ὀψέως οὐδενὶ τρόπῳ δύναται εἶναι τοῦ ὀφθαλμοῦ χωρὶς. Οὕτως οὖν ἐδὴλώσεν ἐν αἷς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστι
 10 δυσχερὲς ἰδεῖν εἰ ἄρα εἰσὶ χωριστὰ τόπων.

Περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ἐν ᾧ μέρει τῆς ψυχῆς δύναται εἶναι ἀμφιβολία· καὶ φησὶν ὅτι περὶ τοῦ νοῦ καὶ ᾧ τιγὲ ἂν ἄλλῳ ὀνόματι καλοῖτο ἡ θεωρητικὴ δύναμις, οὐδὲν ἐστὶ πῶ] φανερόν. Οὕτω γὰρ διὰ τοῦ εἰρημένου φαίνεται πότερον ἔχει τῶ
 16 ὄργανον ἐν τῷ σώματι, ἢ διακεκριμένον τόπῳ τῶν ἄλλων ὀργάνων, ἢ μὴ διακεκριμένον· ἀλλ' ὅμως, ὅσον ἐπιπολαίως φαίνεται, δοκεῖ εἶναι ἕτερον γένος ψυχῆς παρά τὰ ἄλλα μέρη τῆς ψυχῆς, τουτέστιν ἄλλη φύσις καὶ ἄλλον ἔχουσα τοῦ εἶναι τρόπον, καὶ ὅτι τοῦτο μόνον τὸ γένος τῆς ψυχῆς δύναται χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ ἔτι ὅτι κεχωρισ-
 20 μένον ἐστὶν ὄργανου σωματικοῦ, καθάπερ τὸ αἰδίον τοῦ φθαρτοῦ. Ἄλλ' ἔτι τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ψυχῆς οὐκ εἰσὶ χωριστὰ τόπων ἀλλήλων, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Τῷ δὲ λόγῳ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι εἰσὶ χωριστὰ τῷ λόγῳ. Ἐκάστης γὰρ δυνάμεως ὁ λόγος ἐστὶ κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἐνέργειαν τάξιν·
 25 ἔθεν ἀνάγκη ἐστίν, τῶν ἐνεργειῶν διαφόρων οὕσων κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τὰς δυνάμεις ἔχειν διάφορον τῷ εἶδει λόγον, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησὶν, ὅτι ἕτερον τὸ εἶναι αἰσθητικῶν καὶ δοξαστικῶν, τουτέστι νοερῶν, ἡγουν ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος ἑκατέρας δυνάμεως, εἰ τὸ αἰσθάνεσθαι ἐστὶν ἕτερον τοῦ δοξάζειν· ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων τῶν προειρημένων.

30 Ὅτι δὲ ἐνίοις μὲν. Ἐνταῦθα λύει τὸ πρῶτον ζήτημα, καὶ φησὶν ὅτι τοῦτο ποιεῖ διαφορὰν ἐν τοῖς ζώοις, ὅτι τισὶ ζώοις ἐνυπάρχει πάντα τὰ προειρημένα, τισὶ δὲ τινὰ τούτων, ἐνίοις δὲ ἐν μόνον· οἷς δ' ἂν ἐνυπάρχοι τὸ ἐν μόνον τῶν προειρημένων, δεῖ τοῦτο ἐν ἐκείνοις εἶναι ψυχὴν· ἐν οἷς δὲ ἔνεις· πλείω, ἕκαστόν ἐστι μέρος ψυχῆς, ἀλλ' ἐκείνη ἢ ψυχὴ παρονο-
 f. 295 μάζεται ἀπὸ τῆς ἀρχο|ειδεστέρας, ἢ τῆς αἰσθητικῆς, ἢ τῆς νοερᾶς. Διατί δὲ τοῦτο ἐστίν, ὅτι τὰ μὲν ἐν ἔχει μόνον, τὰ δὲ πλείω, τὰ δὲ πάντα, ὕστερον ῥηθήσεται. Καὶ ὥσπερ συμβαίνει περὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, οὕτω συμβαίνει περὶ τὰς αἰσθήσεις. Τινὰ μὲν γὰρ ἔχουσι πάσας τὰς

αἰσθήσεις, ὡσπερ τὰ τέλεια ζῶα· τινὰ δὲ ἔχουσι τινὰς καὶ οὐ πάσας, οἷον ὁ ἀσπάλαξ· τινὰ δὲ ἔχουσι μίαν μόνην τὴν ἀναγκαίαν, ἡγουν τὴν ἀφήν, οἷον τὰ ἀτελῆ ζῶα. Δυνατὸν δὲ τοῦτο τὸ μέρος καὶ πρὸς ἄλλον νοῦν ἀναφέρεσθαι, ὥστε λέγεσθαι ὅτι, ἐπεὶ ἀνωτέρω ἔδειξεν ὁ Φιλόσοφος τὰ μέρη τῆς ψυχῆς μὴ χωρίζεσθαι ἀλλήλων τόπῳ ἢ τῷ ὑποκειμένῳ ἐν τῷ ζῶῳ ἐν ᾧ εἰσιν, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο νομισθῆ καὶ ἐν τοῖς διαφόροις ζῴοις ἀχώριστα εἶναι ταῦτα, καὶ ᾧ τινι ἕνεστιν ἐν τούτων καὶ πάντα ἐνυπαρχειν, διὰ τοῦτο τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἀποσκευαζόμενος, τοῦτ' τὸ μέρος προτέθεικεν.

Ἐπεὶ δὲ ᾧ ζῶμεν. Δεδειγμένου τὴν ψυχὴν εἶναι ἀρχὴν πρώτην τοῦ ζῆν, συμπεραίνει ἐκ τούτου τὸν ὅρισμόν τὸν προαποδεδομένον, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τὸ προκείμενον ἐκ τῆς ἀληθείας ἀποδειχθείσης· δεύτερον, τινὰ συμπεράσματα ἐπέκεινα προστίθησιν ἐν τῷ· Καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσι.

Περὶ τὸ πρῶτον τίθησι τοιαύτην ἀπόδειξιν. Τῶν δύο, ὧν ἑκατέρῳ λεγόμεθα εἶναι τι ἢ ἐνεργεῖν, τὸ ἐν, δηλονότι ὁ πρῶτον ἐστίν, ἔστιν ὡς εἶδος, καὶ τὸ ἄλλο ὡς ὕλη. Ἄλλ' ἢ ψυχὴ ἐστὶ τὸ πρῶτον ᾧ ζῶμεν, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶματι ζῶμεν. Ἡ ψυχὴ ἄρα ἐστὶν εἶδος τοῦ ζῶντος σώματος. Καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ ὅρισμός, ὁ ἀνωτέρω περὶ ψυχῆς τεθειμένος, ὅτι ἢ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια πρώτη φυσικοῦ σώματος δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Φανερόν δὲ ἐστίν, ὅτι τὸ μέσον ταύτης τῆς ἀποδείξεώς ἐστὶν ὁ ὅρισμός τις τῆς ψυχῆς, δηλονότι τό, ἢ ψυχὴ ἐστὶ τὸ πρῶτον ᾧ ζῶμεν. Καὶ περὶ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τέσσαρα ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὴν μείζονα· δεύτερον, τίθησι τὴν ἐλάττονα, ἐν τῷ· Ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο· τρίτον, τίθησι τὸ συμπέρασμα, ἐν τῷ· Ὡστε λόγος ἂν εἴη· τέταρτον, δείκνυσιν ἔπεσθαι τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν προειρημένων, ἐν τῷ· Τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας. Τίθησι τοίνυν, πρῶτον, τὴν μείζονα λέγων ὅτι ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα διχῶς λέγεται, δηλονότι τῷ ἐνὶ ὡς ὕλη, καὶ τῷ λοιπῷ ὡς εἶδει, ὡσπερ καὶ ᾧ ἐπιστάμεθα διχῶς λέγεται· δυοὶ γὰρ λεγόμεθα ἐπίστασθαι, ὧν θάτερον μὲν ἐστὶν ἢ ἐπιστήμη, θάτερον δὲ ἢ ψυχὴ. Ὁμοίως καὶ ᾧ ὑγιαίνομεν λέγεται ἐπὶ δυοῖν, ὧν τὸ ἐν ἐστὶν ὑγεία, καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τι τοῦ σώματος, ἢ ὅλον τὸ σῶμα· ἑκατέρωθεν γὰρ τὸ ἐν ἐστὶν ὡς εἶδος, καὶ τὸ ἄλλο ὡς ὕλη. Ἡ γὰρ ἐπιστήμη καὶ ἢ ὑγεία εἶδη εἰσὶν ὡς ἐντελέχεια τῶν δεκτικῶν· ἢ γὰρ ἐπιστήμη ἐστὶν εἶδος τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τουτέστι τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἐν ᾧ ἢ ἐπιστήμη ἐστίν· ἢ δὲ ὑγεία ἐστὶν εἶδος τοῦ σώματος τοῦ ὑγιαστικοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν ὑγιαστικὸν καὶ ἐπιστημονικόν, ἵνα δείξῃ τὴν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἐπιτηδειότητα πρὸς

1 καὶ οὐ πάσας om B 10 τοῦ avant τὴν ψυχὴν ade B 19 τεθειμένος
 corrigé de εἰρημένος B 25 ὥστε: αὐθις δὲ B 29 εἶδει: ὕλη B

τὰ τοιαῦτα εἶδη. Αἱ γὰρ ἐνέργειαι, τουτέστι τὰ εἶδη, ἅτινα εἰσάγονται παρὰ τῶν ποιούντων εἰς τὴν ὕλην, δοκοῦσιν εἶναι ἐν τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ, τουτέστιν ἐν ἐκείνῳ, ὃ πέφυκεν πάσχειν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ποιούντος ἀπὸ τοῦ τοιούτου ποιούντος, καὶ ὅπερ ἐστὶν διατεθειμένον πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ τέλους τοῦ πάθους, δηλονότι τοῦ εἶδους πρὸς ὃ διὰ τοῦ πάσχειν ἐπιείγεται τε καὶ ὕστερον ἀφικνεῖται.

Ἡ ψυχὴ δέ. Ἐνταῦθα τίθησι τὴν ἐλάττω, καὶ φησὶν ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶ ὧ πρώτως ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ κινούμεθα καὶ νοοῦμεν· καὶ ἀναφέρονται ταῦτα τὰ τέσσαρα πρὸς τὰ τῆς ζωῆς τέσσαρα γένη, ὧν ἐμνημόνευσεν ἀνωτέρω. Τὸ γὰρ ζῆν ἀναφέρεται πρὸς τὴν φυτικὴν ἀρχὴν, διότι ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι τὸ ζῆν διὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν ἐνυπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσιν. Ἰστέον δὲ ὅτι, εἰ καὶ τῇ ὑγείᾳ καὶ τῷ σώματι λεγόμεθα εἶναι ὑγεῖς, ἡ ὑγεία μέντοι ἐστὶ τὸ πρῶτον ὧ ὑγιαίνειν λεγόμεθα· οὐ γὰρ λεγόμεθα ὑγιαίνειν τῷ σώματι, εἰ μὴ καθόσον ἔχει τὴν ὑγείαν· ὁμοίως καὶ ἐπιστήμη ἐστὶν ὧ πρώτως λεγόμεθα εἶναι ἐπιστήμονες καὶ ἐπίστασθαι, διότι οὐ λεγόμεθα εἶναι τῇ ψυχῇ ἐπιστήμονες ἢ ἐπίστασθαι, εἰ μὴ καθόσον ἔχει τὴν ἐπιστήμην. Ὅμοίως καὶ τῷ σώματι οὐ λεγόμεθα ζῆν, εἰ μὴ καθόσον ἔχει ψυχὴν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα λέγεται, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶ τὸ πρῶτον ὧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα.

Ὡστε. Ἐνταῦθα, τρίτον, τίθησι τὸ συμπέρασμα· καὶ ἤρτηται ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους ἡ σύνταξις, ὅπου ἔλεγεν· Ἐπεὶ δὲ ὧ ζῶμεν. Συμπεραίνει τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει ὡς λόγος καὶ εἶδος, οὐχ ὡς ὕλη καὶ ὑποκείμενον.

Τριχῶς γὰρ λεγομένης. Ἐνταῦθα, τέταρτον, δείκνυσι τὸ συμπέρασμα ἔπεσθαι ἐκ τῶν προειρημένων. Οὐ γὰρ ἐδόκει μᾶλλον ἀκολουθεῖν περὶ τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος τὸ εἶναι μᾶλλον ὕλην, ἐπεὶ τούτων ἑκατέρῳ λεγόμεθα ζῆν· ἔθεν πρὸς τελειότητα τῆς εἰρημένης ἀποδείξεως ἐπάγει ὅτι, ἐπεὶ ἡ οὐσία λέγεται τριχῶς, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, δηλονότι ἡ ὕλη, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον· ὧν ἡ μὲν ὕλη ἐστὶν ἐν δυνάμει, καὶ τὸ εἶδος ἐντελέχεια, καὶ ἐξ ἀμφοῖν τούτων ἐστὶ τὸ ἔμψυχον, φανερόν δὲ ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἐστὶν ἐντελέχεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ μὲν ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια τινὸς σώματος, τὸ δὲ σῶμα ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὴν ψυχὴν, διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἀκολουθεῖ ἐκ τῆς προειρημένης ἀποδείξεως ἢ τὸ σῶμα, ἢ τὴν ψυχὴν εἶναι εἶδος, καὶ τὸ σῶμα, ὡς νῦν εἴρηται, οὐκ ἐστὶ τῆς ψυχῆς εἶδος, καταλείπεται τὴν ψυχὴν εἶναι εἶδος τοῦ σώματος.

Καὶ διὰ τοῦτο καλῶς. Ἐνταῦθα ἐπάγει τινὰ συμπεράσματα ἐκ τῶν προειρημένων, ὧν πρῶτον ἐστὶν ὅτι καλῶς ὑπειλήφασιν οἱς ἔδοξε τὴν

ψυχὴν μὴ εἶναι ἄνευ σώματος, μηδὲ εἶναι σῶμα. Οὐ γὰρ ἐστὶ σῶμα, διότι οὐκ ἐστὶν ὕλη, ἀλλ' ἐστὶ τι σώματος, διότι ἐστὶν ἐντελέχεια σώματος. Καὶ διότι πᾶσα ἐντελέχεια ἐστὶν ἐν τῷ οὐ ἐστὶν ἐντελέχεια, ἐπάγει ἐπομένως ἐκεῖ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι τοιούτῳ, ἤγουν τὸ δεύτερον συμπέρασμα, δηλονότι τὸ τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν σώματι καὶ ἐν τοιούτῳ σώματι, δηλονότι φυσικῶ ὀργανικῶ, καὶ τοῦτο οὐκ ἐστὶ κατὰ τὸν τρόπον, ὅπερ οἱ πρότεροι φιλόσοφοι διελέγοντο περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς πρὸς τὸ σῶμα, μὴ προσδιοριζόμενοι ἐν τίνι καὶ ποταπῷ ἂν εἴη σῶματι. Καὶ τῶντι τοῦτο, ὡσπερ ἡμεῖς λέγομεν, ἔχει, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐν διορισμένῳ ἐστὶ σῶματι, ἐπεὶ οὐ φαίνεται ἡ ψυχὴ λαμβάνειν τὸ τυχόν σῶμα, ἀλλ' ἀφωρισμένον. Καὶ τοῦτο εὐλόγως συμβαίνει, διότι ἐκάστη ἐντελέχεια πέφυκεν ἐν ἰδίᾳ καὶ διορισμένη γίνεσθαι ὕλη· ὅθεν δεῖ καὶ τὴν ψυχὴν ἐν διορισμένῳ προσλαμβάνεσθαι σῶματι. Τελευταῖον δὲ ἐπιλέγων συμπεραίνει, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχειά τις καὶ λόγος τοῦ ἔχοντος τὸ εἶναι τοιοῦτον, ἐν δυνάμει δηλονότι τοῦ δυνάμει ζῶντος.

Leçon V.

Τῶν δὲ δυνάμεων. Ὅρισάμενος ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ψυχὴν ἐν τῷ κοινῷ, νῦν μέτεισι πρὸς τὸ διορίσασθαι τὰ μέρη αὐτῆς, ἢ περὶ τῶν μερῶν αὐτῆς. Οὐκ ἔχει δὲ ἡ ψυχὴ ἄλλως μέρη εἰ μὴ ὅτι αἱ δυνάμεις αὐτῆς μέρη αὐτῆς εἶναι λέγονται, ὡσπερ τινὸς δυναμένου πολλὰ μέρη λέγεσθαι δύνανται αἱ ἐξουσίαι καὶ αἱ δυνάμεις αἱ πρὸς ἕκαστα. Ὅθεν τὸ διορίζεσθαι περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἐστὶ διορίζεσθαι περὶ ἐκάστης τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Διαίρεται δὲ τοῦτο τὸ μέρος εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἐν κοινῷ, διακρίνων αὐτὰς ἀλλήλων· ἐν τῷ δευτέρῳ διαλέγεται τε καὶ διορίζεται περὶ ἐκάστης αὐτῶν ἐν τῷ ὅσπερ πρότερον περὶ τροφῆς. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, διακρίνει τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς πρὸς ἀλλήλας· δεύτερον, δείκνυσι τί περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς, καὶ τίνι τάξει διοριστέον ἂν εἴη, ἐν τῷ ὅσπερ καθ' ἕκαστον ζητητέον. Περὶ τὸ πρῶτον αὖθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, διακρίνει τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀλλήλας· δεύτερον, δείκνυσι πῶς ὁ κοινὸς τῆς ψυχῆς λόγος ἔχει πρὸς τὰ εἰρημένα μέρη, ἐν τῷ ὅσπερ Δῆλον οὖν ὅτι. Περὶ τὸ πρῶτον πάλιν δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἀριθμεῖ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς· δεύτερον, δείκνυσι πῶς ἀλλήλαις ἀκολουθοῦσιν, ἐν τῷ ὅσπερ Ἰπάρχει δὲ τοῖς φυτοῖς.

Ἐπισημαστέον, πρῶτον, ὅτι ἐκ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τῶν ὀνομασ-

12 ὀρισμένη B 19 μέτεισι: λέγει B 21-22 δύνασθαι λέγεται B 27 αὖθις avant δύο add B 28 μὲν γὰρ avant διακρίνει add B 30 καὶ avant περὶ add B αὖθις: πάλιν B 31 γὰρ avant διακρίνει add B 33 καὶ avant περὶ add B πάλιν: αὖθις B

μένων τισί μὲν ἐνυπάρχουσι πᾶσαι, οἷον ἀνθρώποις· τισὶ δὲ ἔνιαι αὐτῶν, ὡσπερ τοῖς ἄλλοις ζῴοις· τισὶ δὲ μία μόνον, ὡσπερ τοῖς φυτοῖς. Καὶ διότι ἀνωτέρω οὐκ ὠνόμασεν αὐτάς δυνάμεις ἀλλὰ μέρη ψυχῆς, διὰ τοῦτο φανεροῖ ὅτι διὰ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων τοῦτο νοεῖ, ὅπερ ἀνωτέρω διὰ τῶν μερῶν, ὧν πέντε εἰσὶ γένη, δηλονότι τὸ θρεπτικόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ ὀρεκτικόν, τὸ κατὰ τόπον κινητικόν καὶ τὸ νοερόν. Δεῖ δὲ ἐνταῦθα δύο θεωρεῖν· πρῶτον μὲν διὰ τί τίθενται ἐνταῦθα πέντε γένη δυνάμεων ψυχῆς, μάλιστα ἐπεὶ εἴωθε λέγεσθαι τριπλῆν εἶναι τὴν ψυχὴν, | φυτικὴν δηλονότι, αἰσθητικὴν καὶ λογικὴν εἴτουν νοεράν· δεύτερον, πῶς ἐνταῦθα τίθησι πέντε, ἐπειδὴ ἔθηκεν ἀνωτέρω τέσσαρα μόνον.

Ἰστέον δὲ περὶ τὸ πρῶτον, ὅτι ἐπεὶ πᾶσα δύναμις λέγεται πρὸς ἐνέργειαν ἰδίαν, ἢ δύναμις ἢ ἐνεργητικὴ λέγεται πρὸς τὴν ἐντελέχειαν, ἣτις ἐστὶν ἐνέργεια. Αἱ δὲ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰσὶν ἐνεργητικαί· τοιαύτη γὰρ ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ εἶδους. Ὅθεν ἀνάγκη κατὰ τὰς διαφόρους ἐνεργείας τῆς ψυχῆς λαμβάνεσθαι καὶ τὴν διαφορὰν τῶν δυνάμεων. Ἡ δὲ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ ζῶντος πράγματος. Ἐπεὶ τοίνυν ἐκάστῳ πράγματι ἀρμόζει ἰδία ἐνέργεια, καθ' ἣν ἔχει τὸ εἶναι, ἐφόσον ἕκαστον ἐνεργεῖ, καθόσον ἐστὶν ὄν, δεῖ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας θεωρεῖν κατὰ τὸ εἶναι, ὅπερ εὐρίσκεται ἐν τοῖς ζῴοις. Ταῦτα δὲ τὰ ζῶντα ἐν τοῖς ὑποκάτω πράγμασιν, ὧν ἐντελέχεια ἐστὶν ἡ ψυχὴ, περὶ τῆς νῦν πραγματεύεται, ἔχουσι διπλοῦν εἶναι· ἐν μὲν ὑλικόν, ἐν ᾧ συμφωνοῦσι μετὰ τῶν ἄλλων ὑλικῶν πραγμάτων· ἄλλο δὲ αἴθρον, ἐν ᾧ κοινωνοῦσιν πᾶσι ταῖς ἀνωτέραις οὐσίαις. Ἔστι δὲ διαφορὰ μετὰ τούτων τῶν δύο εἶναι, διότι κατὰ τὸ ὑλικόν εἶναι, ὅπερ ἐστὶ διὰ τῆς ὕλης συγκεκριμένον, ἕκαστον πᾶν εἶναι ἐστὶ τοῦτο μόνον ὃ τί ποτέ ἐστίν, ὡσπερ ὁ λίθος οὕτως οὐκ ἐστὶν ἄλλο ἢ λίθος οὕτως· κατὰ δὲ τὸ αἴθρον εἶναι, ὅπερ ἐστὶ πεπλατυσμένον καὶ τρόπον τινὰ ἀπειρον, καθόσον οὐκ ἐστὶ διὰ τῆς ὕλης πεπερασμένον καὶ ὠρισμένον, τὸ πᾶν οὐ μόνον ἐστὶ τοῦτο, ὅπερ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι τρόπον τινὰ. Ὅθεν ἐν ταῖς ὑψηλοτέραις οὐσίαις καὶ αἴθροις εἰσὶν ἄπειρον τινὰ πάντα ὡς ἐν καθολικαῖς αἰτίαις. Τὸ τοιοῦτον δὲ αἴθρον εἶναι δύο ἔχει βαθμοὺς ἐν τοῖς ὑποκάτω τούτοις. Ἔστι μὲν γὰρ τι παντελῶς αἴθρον, δηλονότι τὸ νοητὸν εἶναι· ἐν γὰρ τῷ νῶ τὰ πράγματα ἔχουσι τὸ εἶναι καὶ χωρὶς τῆς ὕλης καὶ χωρὶς τῶν παρακολουθημάτων τῆς ὕλης, τῶν ἀτομιζόντων αὐτήν, καὶ ἔτι χωρὶς ὀργάνου σωματικοῦ. Τὸ δὲ αἰσθητὸν εἶναι ἐστὶ μέσον ἐκατέρου. Ἐν γὰρ τῇ αἰσθήσει τὰ πράγματα ἔχουσι τὸ εἶναι χωρὶς τῆς ὕλης, οὐ μόντοι γε καὶ χωρὶς τῶν παρακολουθημάτων τῆς ὕλης τῶν ἀτομιζόντων, οὐδὲ χωρὶς ὀργάνου σωματικοῦ· ἐστὶ γὰρ ἡ αἰσθησις τῶν μερικῶν, ὃ δὲ νοῦς τῶν καθόλου. Καὶ ὅσον πρὸς τοῦτο τὸ

διπλοῦν εἶναι, φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ τρίτῳ, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶ τρόπον
 τινὰ πάντα, αἱ δὲ ἐνέργειαι αἱ ἀρμόζουσαι τῷ ζῶντι κατὰ τὸ ὑλικὸν εἶναι,
 εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι αἱ ἀποδιδόμεναι τῇ φυτικῇ ψυχῇ, αἵτινες εἰ καὶ πρὸς
 τοῦτο τάττονται πρὸς ὃ καὶ αἱ ἐνέργειαι τάττονται ἐν τοῖς ἀψύχοις πράγ-
 μασι, δηλονότι πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ εἶναι καὶ συντηρεῖν αὐτό, ὅμως ἐν τοῖς
 ζῶσι τοῦτο γίνεται δι' ὑψηλοτέρου καὶ βελτίονος τρόπου. Τὰ γὰρ ἄψυχα
 σώματα γεννῶνται καὶ συντηροῦνται ἐν τῷ εἶναι ὑπὸ τῆς κινητικῆς ἐξω-
 τερικῆς ἀρχῆς· τὰ δὲ ἔμψυχα γεννῶνται ἀπὸ ἐνδοτέρας ἀρχῆς. Τοῦτο
 γὰρ εἶναι δοκεῖ τῶν ζώντων ἰδίων, τὸ ἐνεργεῖν ὡς ἐξ ἑαυτῶν κινούμενα·
 αἱ δὲ ἐνέργειαι αἱ ἀποδιδόμεναι τοῖς ζῶσι πράγμασι κατὰ τὸ πάντῃ ἄϋλον
 εἶναι πρὸς τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς ἀνήκουσι μέρος· αἱ δὲ ἀποδιδόμεναι αὐτοῖς
 κατὰ τὸ μέσον εἶναι ἀνήκουσι πρὸς τὸ αἰσθητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος. Καὶ
 κατὰ τοῦτο τὸ τριπλοῦν εἶναι διακρίνεται κοινῶς ἡ ψυχὴ εἰς τρία, δηλονότι
 τὴν φυτικὴν, τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν λογικὴν. Ἄλλ' ἐπεὶ πᾶν εἶναι κατὰ
 τι εἶδος ἐστὶ, δεῖ τὸ μὲν αἰσθητὸν εἶναι δι' εἶδους εἶναι αἰσθητοῦ, τὸ δὲ
 νοητὸν εἶναι διὰ νοητοῦ εἶδους. Ἐξ εἶδους δὲ ἐκάστου ἔπεται τις ῥοπή
 καὶ ἐκ τῆς ῥοπῆς ἐνέργεια, ὡσπερ ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἶδους τοῦ πυρὸς ἔπε-
 ται ἡ πρὸς τὸν ἄνω τόπον ῥοπή, καθ' ἣν λέγεται κοῦφον, καὶ ἐκ ταύτης
 τῆς ῥοπῆς ἔπεται ἡ ἐνέργεια, δηλονότι ἡ ἄνω κίνησις. Τῷ εἶδει τοίνυν,
 εἴτε τῷ αἰσθητῷ, εἴτε τῷ νοητῷ, ἀκολουθεῖ ῥοπή τις, ἥτις λέγεται ὄρεξις
 αἰσθητικῆ, ἢ νοερά, ὡσπερ ἡ ῥοπή ἢ ἐπομένη τῷ φυσικῷ εἶδει λέγεται
 φυσικὴ ἔφεσις. Ἐκ δὲ τῆς ἐφέσεως ἀκολουθεῖ ἐνέργεια, ἥτις ἐστὶν ἡ
 τοπικὴ κίνησις. Οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ λόγος, δι' ὃν χρὴ πέντε εἶναι γένη
 τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ὅπερ ἐζητεῖτο πρῶτον.

Περὶ δὲ γε τὸ δεύτερον, ἰστέον ἐστίν, ὅτι ὁ Φιλόσοφος βουλόμενος
 δεικνύοναι ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ζῆν ἐν πᾶσι τοῖς ζῶσι, διέκρινε τὸ
 ζῆν αὐτὸ κατὰ τοὺς τῶν ζώντων βαθμούς, καὶ οὐ κατὰ τὰς τῆς ζωῆς
 ἐνεργείας, καθ' ἃς διακρίνονται ἐνταῦθα τὰ γένη τῶν δυνάμεων. Τὸ δὲ f. 296^v
 ὄρεκτικὸν οὐ συνίστησι βαθμὸν τινα ἐν τοῖς ζῶσι, διότι πάντα τὰ ἔχοντα
 αἰσθησιν ἔχουσι καὶ ὄρεξιν, καὶ οὕτως ὑπολείπονται τέσσαρες μόνον βαθμοὶ
 τῶν ζώντων, ὡς προαποδέδεικται.

Ἰπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς. Ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς αἱ προ-
 ειρημέται δυνάμεις ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, φανερῶν ὅπερ πρότερον εἶπεν,
 ὅτι τῶν δυνάμεων τισὶ μὲν εἰσὶ πᾶσαι, τοῖς δὲ τινὲς αὐτῶν, τισὶ δὲ μία
 μόνη. Ὅπου δεῖ θεωρεῖν, ὅτι πρὸς τὸ τέλειον εἶναι τὸ πᾶν οὐδεὶς βαθμὸς
 τελειότητα ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμβάλλεται, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἢ φύσις ἐκ
 τῶν ἀτελῶν εἰς τὰ τέλεια πρόεισι· διὸ καὶ ὁ Φιλόσοφος, ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν
 μετὰ τὰ φυσικά, ἀφομοιοῖ τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη ἀριθμοῖς, οἳ κατὰ